

Semináře, porady, mezinárodní styky

MEZINÁRODNÍ PRACOVNÍ PORADA EXPERTŮ K PROBLEMATICE KNIHOVNICKÉ LEGISLATIVY V PRAZE

Závěrečná zpráva

1. Mezinárodní pracovní porada expertů k problematice knihovnické legislativy ze zemí Středoevropské iniciativy a baltských států byla organizována od 19. do 20. listopadu 1999 v Národní knihovně České republiky Ministerstvem kultury České republiky pod záštitou České komise pro UNESCO a za morální podpory UNESCO.

Porady se zúčastnili experti z 8 zemí delegovaní Národními komisemi pro UNESCO, a to z Albánie, Chorvatska, České republiky, Lotyšska, Makedonie, Polska, Slovenska a Slovinska.

Jako experti se porady zúčastnili pan Giuseppe Vitiello, poradce pro oblast nových technologií, knih a archivů Rady Evropy, pan Bendik Rugaas, ředitel norské národní knihovny a paní Ingrid Mauritzen, právní poradkyně z Norska. Na poradě bylo dále přítomno 10 pozorovatelů z České republiky a 1 pozorovatel Open Society Institute. Porady se také zúčastnil pan Michal Beneš, zástupce České komise pro UNESCO.

2. Poradu řídil pan Vojtěch Balík, ředitel Národní knihovny České republiky, zapisovatelkou byla paní Zlata Houšková z Národní knihovny ČR.

3. Ve svém úvodním projevu náměstek ministra kultury České republiky, pan Ilja Racek, přivítal přítomné a informoval o záměrech Ministerstva kultury připravit nový knihovnický zákon. Dále přítomné přivítal zástupce České komise pro UNESCO pan Michal Beneš. Ve svém příspěvku informoval účastníky pracovní porady o tom, že 30. zasedání Generální konference UNESCO se zabývalo problematikou veřejných knihoven, a to jak ve všeobecné rozpravě, tak i v jednotlivých programových komisích. Bylo zdůrazněno, že knihovny mají významné místo v oblasti celoživotního vzdělávání obyvatel, jsou nejdůležitějšími veřejnými informačními centry a současně místy ochrany a rozvoje kultury i péče o kulturní diverzitu. Naplňování těchto funkcí musí odpovídat i legislativní prostředí knihoven.

4. Hlavním cílem Mezinárodní porady bylo vzájemné

vyjasnění současných principů a trendů této legislativy v ednotlivých zemích s možným hledáním principů a momentů společných či blízkých a pomoc formulaci legislativních předpisů respektujících současný stav a předvídatelný vývoj oboru v zemích, kde dosud nebyly (nové) legislativní předpisy vydány. Jedním z vhodných podkladů pro ně mohou být Manifest UNESCO-IFLA o veřejných knihovnách z r. 1994 a Manifest UNESCO-IFLA o školních knihovnách z r. 1999 a připravovaný dokument Rady Evropy Doporučení pro knihovnickou legislativu v Evropě.

5. Účastníci porady obdrželi s předstihem hlavní podklady pro diskusi, které postihly klíčové otázky, jež by měly nebo mohly být upraveny legislativní cestou.

6. První blok diskuse věnovaný otázkám neomezeného přístupu k informacím uvedla svým příspěvkem paní Ingrid Mauritzen. Charakterizovala knihovnu jako instituci, která je skutečným naplněním principu svobodného přístupu k informacím a nástrojem, kterým společnost podporuje svobodné vyjadřování myšlenek. Knihovny jsou vytvářeny pro uspokojování potřeb uživatelských skupin a k podpoře jejich práv na přístup k informacím a myšlenkám. Paní Mauritzen zdůraznila bezplatnost knihovnických a informačních služeb a to, že principy svobodného přístupu k informacím jsou základem rozvoje demokratické společnosti. Stejně tak budování knihovnických fondů je nutno oprostit od politických, náboženských a jiných zájmových vlivů. Nové problémy v legislativní oblasti přináší rozvoj informačních technologií, zejména poskytování služeb prostřednictvím Internetu. Klíčového významu nabývá otázka autorských práv. Je nezbytné dosáhnout souladu mezi právy autorů, vydavatelů a distributorů na jedné straně a základním právem obyvatel na přístup k informacím. Jednou z cest pro knihovny je vytváření konsorcií a uzavírání licencí na využívání informačních zdrojů. Měl by být také kladen důraz na vzájemné propojení legislativy autorského práva s legislativou povinného výtisku. Diskuse byla zaměřena na tyto otázky:

- a) Mají být všechny knihovnické služby poskytovány bezplatně?
- b) Má být bezplatnost knihovnických služeb omezena pouze na základní knihovnické služby?
- c) Které služby lze charakterizovat jako základní?
- d) Pokud nebudou základní knihovnické služby poskytovány bezplatně, kdo má rozhodovat o výši cen?
- e) Má být otázka cen knihovnických služeb řešena v rám-

ci knihovnického zákona?

- f) Má knihovnický zákon nějakým způsobem limitovat přístup k určitým informacím poskytovaným prostřednictvím knihoven (např. informacím s rasistickým obsahem apod.) nebo má naopak jakákoliv omezení výslovně zakázat?
- g) Má zákon rámcově vymezit (omezit) obsah knihovních fondů případně garantovat jejich obsahovou vyváženost a kvalitu?
- h) Má zákon garantovat knihovnické služby a jejich dostupnost pro handicapované, národnostní a společenské menšiny a jakým způsobem?

Z diskuse vyplynulo, že všichni považují volný přístup k informacím za základní princip služeb knihoven. Při jeho naplňování však budou hrát úlohu také tradice, konkrétní společenská a ekonomická situace a úroveň technického vybavení knihoven. Také bezplatnost základních služeb je podporovaným principem, ale knihovny ve většině zemí střední a východní Evropy pocítují silný tlak na zpoplatňování služeb.

7. Druhý tematický blok byl zaměřen na nejdůležitější otázky **organizace, řízení a spolupráce knihoven**. Pan Bendik Rugaas ve svém úvodním příspěvku zdůraznil nutnost organizovat knihovny do národního knihovnického systému. Různorodé požadavky širokého spektra uživatelů není schopna uspokojit jediná knihovna, ale pouze národní knihovnický systém jako celek. Podstatným faktorem je rozvíjení mezinárodní spolupráce, jako je např. spolupráce evropských národních knihoven (CENL, GABRIEL). Finanční zdroje věnované na činnost knihoven by měly být efektivně využívány.

Následující diskuse byla věnována obecným principům kooperace knihoven, překonávání jak profesních bariér, tak i konfliktů mezi knihovnami a institucemi z oblasti státní správy a samosprávy. Kooperace knihoven je rozhodující otázkou jejich dalšího rozvoje. Více než o otázku legislativní se jedná o vlastní vůli ke spolupráci. Další diskuse se týkala dvou rozdílných pojetí knihovnického zákona. Jednak jako stručné normy postihující pouze základní principy, na druhé straně jako obsáhlého výčtu všech pravidel a postupů. Pojetí stručného zákona se jeví jako perspektivnější, neboť umožňuje snadnější provádění změn pomocí navazujících vyhlášek a nařízení. Všeobecně se projevuje tendence k pojetí zákona, který by zahrnul všechny typy knihoven. Zdůrazněn byl význam národních knihoven pro rozvoj a činnost národního knihovnického systému. Rozsáhlá diskuse byla věnována otázkám kvalifikace knihovníků, která je v některých státech již legislativně kodifikována. Potřeba dalšího rozvoje a prohlubování odborného vzdělání pracovníků knihoven je pocítována ve všech zemích jako velmi důležitá. Limitující je však špatná ekonomická situace knihoven.

8. Třetí tematický blok byl věnován otázkám **financování knihoven**. Pan Bendik Rugaas

charakterizoval knihovny jako veřejnou službu, která je financována z veřejných zdrojů. Úroveň financování knihoven z veřejných rozpočtů ne vždy odpovídá jejich úloze garanta rovnoprávného přístupu občanů k informacím a poznatkům v informační společnosti. Diskuse byla věnována řešení základních problémů a otázek financování knihoven:

- a) Mají být obce zavázány zajistit občanům dostupnost knihovnických služeb? Jestliže ano, jakou formou?
- Má být knihovna zřízena v každé obci, nebo pouze v obci s určitým počtem obyvatel?
- Není vhodnější stanovit pouze povinnost obce zajistit občanům dostupnost knihovnických služeb a současně podporovat vzájemnou kooperaci obcí při jejich zajištění, např. zřízení knihovny pro více menších obcí?
- b) Kdo má knihovny financovat? Má být zákonem stanovena povinnost financování určitému konkrétnímu typu zakladatele? Mají být stanoveny závazné ukazatele pro financování? Podle jakých hledisek?
- c) Jaké podmínky by měly být stanoveny pro zánik (zrušení) knihovny?
- d) Kdo by měl financovat nadlokální funkce knihoven v knihovnickém regionu - vláda, nebo příslušný regionální orgán veřejné správy?
- e) Měly by být centrální služby poskytovány knihovnám bezplatně?
- f) Jakými dalšími formami by měla být podporována činnost knihoven a jak by měla být tato podpora zakotvena v knihovnické legislativě? Například: daňové úlevy, nižší poštovní a telekomunikační poplatky, úhrada poplatků za autorská práva (tantiémy), podpora výstavby a rekonstrukcí knihoven, podpora informační infrastruktury a vybavování knihoven informačními technologiemi, účelové "granty", státní příspěvek úměrný příspěvku zřizovatele aj.

Z diskuse vyplynulo, že většina států má v zákonu zakotvenu povinnost obce zřizovat knihovnu nebo zajistit v kooperaci s jinou obcí knihovnické a informační služby. Ve všech zemích je uznávána odpovědnost státu za činnost knihoven, která by měla být vyjádřena i podílem na jejich financování, například při nákupu literatury, pořizování automatizovaných systémů, při zavádění informačních technologií, daňové úlevy apod. Za progresivní formu financování knihoven je považováno financování z různých zdrojů. Státní podíl na financování knihoven zajišťuje žádoucí dynamiku rozvoje jejich služeb.

Překážkou rozvoje knihovnických služeb založených na informačních technologiích jsou vysoké ceny telekomunikačních tarifů. Knihovnám a jiným vzdělávacím institucím by měly být poskytovány slevy těchto tarifů.

9. Čtvrtý tematický okruh, který byl zaměřen na **obecná východiska knihovnické legislativy**, zahájil pan Giuseppe Vitiello. Ve svém příspěvku charakterizoval principy knihovnické legislativy v evropských zemích a zmínil snahy UNESCO a Rady Evropy v oblasti knihovnické legislativy. Diskutovalo se o významu knihovnické legislativy v období vytváření informační

společnosti. Účastníci se shodli, že rozvoj knihovnických a informačních služeb je nezbytné podpořit legislativně. Všeobecné snahy o decentralizaci a devoluci by měly být vyváženy jasnou definicí ve státní kulturní a informační politice. Tato politika by neměla být zaměřena na udržení stávající infrastruktury, ale měla by usilovat o vytváření kooperačních sítí knihoven, ale také muzeí, archivů a dalších oblastí na bázi informačních technologií.

Předmětem diskuse byla také otázka ustavení centrálního orgánu pro meziresortní koordinaci národní knihovnického systému. Funkci těchto koordinačních center by měly plnit zejména národní knihovny za předpokladu, že budou legislativně vybaveny odpovídajícími kompetencemi. Pozornost by měla být věnována také aktivní spolupráci orgánů státní správy a samosprávy.

Posledním diskutovaným problémem bylo uplatňování a prosazování legislativy, respektive sankčních opatření za její nedodržování.

10. Delegáti přijali po diskusi rezoluci, která je přiložena k této zprávě.

11. V závěru porady vzali delegáti na vědomí ústní znění závěrečné zprávy. Písemné znění zprávy obdrží všichni účastníci porady a bude vystavena v jednacích jazycích porady na webovské stránce NK ČR spolu s ostatními dokumenty (adresa: www.nkp.cz). Pracovní jednání ukončil předseda pracovní porady, ředitel Národní knihovny ČR pan Vojtěch Balík. Uvedl, že téma nové knihovnické legislativy je v období informační společnosti mimořádně aktuální a stále častěji se objevuje nutnost integrace jejích základních principů v minimálně celoevropském kontextu. S delegáty a pozorovateli se jménem Ministerstva kultury České republiky rozloučila paní Blanka Koubová, zástupkyně odboru literatury a knihoven Ministerstva kultury ČR a poděkovala všem delegátům za účast i plodné jednání.

REZOLUCE

Mezinárodní pracovní porada expertů zemí Středoevropské iniciativy a baltských států o knihovnické legislativě (Praha, listopad 1999)

- *děkujíc* Sekretariátu UNESCO, Ministerstvu kultury České republiky, České komisi UNESCO a Národní knihovně ČR za jejich podporu a pomoc, která umožnila uspořádání mezinárodního setkání delegátů a pozorovatelů ze zemí Středoevropské iniciativy a některých baltských států. Jeho cílem bylo vyjasnění současných principů a trendů knihovnické legislativy v jednotlivých zemích, nalezení principů společných a pomoc při formuláři legislativních předpisů v zemích, kde dosud nebyly legislativní předpisy vydány,
  - *konstatujíc s potěšením*, že se ve státech zastoupených na poradě postupně naplňuje princip svobodného přístupu občanů k informacím a toto právo je i právně

kodifikováno,

- *konstatujíc s uspokojením*, že speciální právní zakotvení veřejných informačních a knihovnických služeb je považováno za potřebné ve většině zastoupených států nebo že byly diskuse o potřebnosti této kodifikace zahájeny,
- *znepokojujíc* se nad nedostatečnou úrovní financování veřejných knihoven z veřejných rozpočtů, které není v souladu s jejich úlohou jako garanta veřejných informačních služeb v informační demokratické společnosti,
- *oceňujíc* aktivitu a úsilí nevládních národních a mezinárodních organizací zaměřené na vzájemnou spolupráci v oblasti knihovnictví a snahu o kompatibilitu informačních a knihovnických služeb a jejich právní zakotvení,
- *oceňujíc* iniciativu Rady Evropy a UNESCO v problematice zlepšování právního prostředí pro činnost knihoven v jednotlivých zemích

doporučuje

- UNESCO a Radě Evropy, aby i nadále morálně podporovaly tvorbu speciálních legislativních norem pro oblasti knihovnických a informačních služeb a aby pokračovaly dalšími konkrétními kroky v propracování principů stanovených Maniféstem UNESCO-IFLA o veřejných knihovnách z r.1994 a Maniféstem UNESCO-IFLA o školních knihovnách z r.1999,
- Radě Evropy, aby pokračovala v úsilí o prosazení principů zakotvených v Návrhu pořadu jednání 9.1.1 knihovnické legislativy a politiky v Evropě,
- Radě Evropy a UNESCO další diskusi o některých otázkách v oblasti knihovnické legislativy, které nebyly jednoznačně zodpovězeny a

vyzývá delegáty

- aby s výsledky porady a touto rezolucí seznámili příslušné národní orgány svých zemí a národní orgány pro spolupráci s UNESCO a Radou Evropy,
- aby usilovali o aplikaci principů uvedených v obou Maniféstech UNESCO-IFLA ve svých zemích,
- aby v jednotlivých zemích publikovali rezoluci i výsledky porady a využili je při přípravě relevantních právních norem,